

SLOVENEK DANES TOSTRAN IN ONSTRAN MEJE

(Kdo je, kako živi, kam gre)

Mogoče ni odveč, če v uvodu povem, da pripadam tistemu primorskemu rodu, ki je bil – če sem nekoliko prižadet ali humorističen – nekoč premlad, da bi bil prišel med prvoborce, danes pa je prestar, da bi se imenoval zlata mladina. V spominu so nam ostala zadnja leta fašizma, od blizu smo doživljali osvobodilni boj, oblikovala pa nas je poveljna slovenska gimnazija; na univerzi smo skušali nadaljevati s tradicijo primorske kulture in narodne zavesti ter tako ustanovili Primorski akademski zbor "Vinko Vodopivec".

Ustavil se bom kar pri prvi točki tupelškega sporočila, se pravi pri tradiciji naše kulture, pri narodnem ponosu. Vsi vemo, kaj ta tradicija pomeni (Gregorčič, Kosovel, Bazovica, primorske brigade itn.), a zanima nas, kaj je s temi stvarmi danes. Že tam nekje, ko so odšli partizani iz Trsta, ko se je pojavila razlika v življenjski ravni, ko smo se čutili opeharjene po mirovni pogodbi, in še zaradi drugih poznejših dogodkov se je začela naša narodna zavest krhati, se je začel majati naš narodni ponos. Za mednarodnim ugledom Jugoslavije so bile domače razmere včasih take, da so zahtevale od človeka, posebno še od primorskega Slovenca večkrat samozatajevanje in trdno vero v prihodnost. V tem kratkem nastopu želim zelo preprosto podati nekaj osebnih, sicer nepovezanih opazanj in ugotovitev.

Današnje stanje tostran, oziroma za vas onstran meje, je tako, da nam je marsikdaj nerodno, ko vidimo zagnanost zamejcev, ki v mnogo manj ugodnih razmerah živijo bolj kulturno, bolj družabno, bolj narodno zavedno. In kateri so ti naši naglavni grehi?

Nevera v samega sebe, občudovanje vsega tujega, hedonizem, "Kranjec moj, ti le dobička iščeš," bi rekel Prešeren, politična opreznost in splošna hinavščina, nepoznavanje narodne zgodovine in zemljepisa, neodgovornost za jutrišnji dan in tako naprej v nedogled. Dogaja se, da naš izobraženec reče: "Ne grem v Trst, saj ne znam italijanski," medtem ko koroška delegacija v Ljubljani opozarja in prosi Slovence, naj za božjo voljo vendar govorijo slovensko, kadar so na obisku na Koroškem! Dogaja se, da cvet naših deklet služi zabaveželjnim avanturistom, ki prihajajo z avtomobili in nekaj lirami, medtem ko naša mladina ne ve, kje je Bazovica, Nabrežina, Špeter Slovenov itd., bodisi zato, ker se o tem ni učila, bodisi ker na zemljevidih, tako slovenskih kot italijanskih, piše samo po italijansko. Dogaja se, da se ob televiziji in avtih zapiramo popolnoma vase in ne poznamo več skupnega družabnega življenja. Pri nas prirejajo zares množične in ljudske izlete v glavnem le še duhovniki. Pri vas z nabirkami postavljate domove in delate igrišča, pri nas razpajo prosvetne dvorane in zadrugi domovi. Včasih se mi zdi, da zdravo, neobremenjeno narodno zavest nahajamo le še pri preprostem kmetu in pri enem

delu izobražencev. Širi se nekakšna težnja po "razčlovečenju" in "razslovenčenju". Dogaja se, da z muko pridobljene pravice, izbojevane na pritisk od spodaj, čeprav v načelu zapisane v ustavi, ignorirajo pomembni slovenski predstavniki, ki v zvezni skupščini iz napačnega (a žal, značilno slovenskega) pojmovanja korektnosti govorijo po srbsko.

Dogaja se še mnogo drugega, kar nam lahko zamerite, vendar pa tudi nas motijo nekatere stvari pri vas. Slovenske trgovine v Trstu in Gorici, ki plačujejo milijonske oglase v slovenskih listih, si doma ne upajo izobesiti slovenskega napisa, čeprav, kakor je znano, za dvojezični napis ni več predpisan poseben davek; in vendar bi bil to lep pozdrav, tako kupcem iz Slovenije, kot tudi domačim Slovencem. Nekateri slovenski šolniki, ki poučujejo na slovenskih šolah, so se odrekli slovenstvu in svoje otroke pošiljajo v italijansko šolo. Tudi tu bi se torej dalo nadaljevati te žalostne litanije.

Matični Slovenci pa smo zamejskim rojakom kljub vsemu iz srca hvaležni za zvestobo narodu, ki jo izpovedujejo na včasih prav občudovanja vreden način. Še posebno smo hvaležni tistim zamejskim ljudem, ki so zastavili in zastavljajo svoj um in svoje sposobnosti, da tudi nam pomagajo, da bi skupno ustvarili še boljšo in še bolj svobodno slovensko družbo.

Za vsako plodno narodno delo je potrebno mnogo zaupanja v lastna načela, močatosti, iskrenosti in ljubezni. Vsega tega nam v republiški Sloveniji marsikdaj manjka. Ljudje imajo razna prepričanja: eno je zasebno, drugo za javnost, tretje pa je morebiti za izvoz v Trst. Enkrat podležemo grožnji, drugič pa se udamo kakemu novemu mitu. Pred leti bi bili že skoraj verjeli, da ni več slovenskega naroda, ampak, da obstajajo le občani komun v Sloveniji. Pisali smo pisma Delu, kjer so jih metali v koš. Vsi Avčini, Avšiči, Benuluči, Bufoni in tisti slovenski zdravnik-polkovnik v Srbiji so s svojimi članki vendar nekaj pomagali. Za vsemi temi obupnimi klicarji, ki so zahtevali samo pravico, a so jih linijski malikovavci imenovali šoviniste in kaj vem kaj še, se je nazadnje le zganilo tudi slovensko ustavno sodišče. Pa tudi nekateri vodilni slovenski politiki so pričeli terjati od federacije slovenske narodne in gospodarske pravice. Zato ima čisto prav Boris Pahor, ki je v Tupelčah dejal, da je naše politike treba ves čas opominjati in spominjati, da potem tudi sami spoznajo in nekaj ukrenejo.

Sicer pa mi ne zamerite, če mislim, da bi bilo v enakih razmerah tudi pri vas najbrž podobno. Na študijskih dnevih v Dragi mi je lani n. pr. nekdo dejal: "Glej, ta se v debati ženira škofa, oni drugi se ozira na konzula, tisti tretji pa je iz Jugoslavije in je tiho, ker se boji udbe!" Toda kaj bi naštevali vse te reči, saj bo to možno nadaljevati v debati.

Nocojšnje srečanje je zame neke vrste prebujenje Primorske in obenem prispevek primorskih revij za oživljanje tako imenovanega enotnega slovenskega kulturnega prostora, kar najbrž vsi iskreno podpiramo. Čas je že, da vsak Slovenec v svojo zavest za zmeraj vključi tudi Lepo Vido in Miklovo Zalo. Izraz "slovenski kulturni prostor" pa se mi vendar ne zdi popolnoma posrečen, ker je v njem nekaj sramežljivega in vnaprej se odpovedujočega tistemu, kar bi mogoče kdo še hotel pritakniti. Mi je pa že mnogo ljubši izraz "slovenski prostor",

ki je zapisan v našem tupelškem sporočilu. Seveda tu takoj odpade kako ireden-
tistično ali celo imperialistično tolmačenje ali prizvok. Slovenski prostor pojmu-
jem kot duhodno sfero, v katero so povezani in jo dihaajo vsi slovenski ljudje, kot
skupno valovno dolžino vseh slovenskih src. Slovenski prostor bi bil v ožjem (ko-
likor gre poleg republiških Slovencev za Slovence v Italiji, Avstriji in na Mad-
žarskem) hkrati tudi slovensko narodnostno ozemlje, v širšem smislu pa ta prostor
sploh ni ozemeljsko določen, ampak je to duhovna domovina vseh tistih, ki ima-
jo sicer morda različne poglede na politiko, vero, kulturo in tako naprej, a ima-
jo vsi nekaj skupnega, nekaj, kar jim je usojeno – slovensko kri in v njej rodov-
no in narodno izročilo, ki je prav toliko človeško kot izročilo Italijanov, Hrvat-
tov, Angležev ali kateregakoli naroda, in svoj jezik, ki ga jim nima nihče pra-
vice kratiti.

To izročilo je treba gojiti in ga osposobiti, da nas bo narodno in duhovno še
bolj povezovalo v lastno in splošno korist.

Od nas slovenskih ljudi samih je odvisno, ali bo prihodnost svetla ali temna.
Nobena meja nas ne bo mogla utesnjevati ali ločevati, če bomo znali premago-
vati medsebojno nezaupanje in ustvariti iskrene in tople odnose med vsemi pri-
padniki našega naroda. Ne smemo dopustiti, da nas čas prehiteva!

Ob koncu bi kljub vsem negativnim postavkam, ki sem jih omenjal v začet-
ku, rad povedal, da sem v zadnjih letih srečal toliko čudovitih ljudi, našel to-
liko dokazov slovenstva, da sem velik optimist. In če je kateremu delu Sloven-
cev usoda dodelila še posebno nalogo, da se preizkuša v zvestobi svojemu bistvu,
da posluša povezovati slovenstvo na zunaj in navznoter, potem mislim, da smo to
mi, primorski Slovenci.

